

BEGROTING | 2014

GGd Drenthe

Inhoud

1. Inleiding.....	3
2. Reacties kaderbrief	4
3. Beleid en activiteiten	9
4. Het bedrijf GGD in 2014	13
5. Begroting 2014 - 2017	14

1. Inleiding

Mede als gevolg van de economische recessie en demografische ontwikkelingen zien gemeenten zich samen met de GGD de komende jaren voor een stevige opgave staan. Dit betekent onder meer dat de begroting 2014 de vierde begroting op rij is die in het teken staat van bezuinigingen. Ook dit jaar is de begroting feitelijk beleidsarm. Dit ontslaat ons niet van de maatschappelijke verantwoordelijkheid vanuit onze expertise - waarin gedrag, omgeving en gezondheid centraal staan - bij te dragen aan het tot stand brengen van goede volksgezondheid. Beleidsarm houdt dus niet in dat we stilstaan, maar betekent veel meer dat we met elkaar zoeken naar nieuwe antwoorden op maatschappelijke vragen. Ook voor het domein van de publieke gezondheid.

In de afgelopen maanden heeft het bestuur van de GGD nadrukkelijk stil gestaan bij de bezuinigingen. De door de GGD gepresenteerde bezuinigingen in het vierde kwartaal van 2012 gingen uit van hantering van een meerjarige nullijn en een extra korting van 5% op de inwonersbijdrage 2014 ten opzichte van 2013. Het bestuur heeft het voorstel in grote lijnen overgenomen met dien verstande dat zij het niet acceptabel vond om te bezuinigen op het primaire proces. Concreet hebben we het dan over: infectieziektebestrijding, medische milieukunde, technische hygiënezorg en seksuele gezondheid. Bezuinigingen op deze functies zou betekenen dat niet meer aan het in 2008 vastgestelde minimale dienstverleningsniveau kan worden voldaan. Dit leidt tot te grote gezondheidsrisico's voor onze inwoners. Het bestuur heeft daarom besloten af te zien van dit deel van de bezuinigingen (ad € 167.500). Dit betekent dat er op de inwonersbijdrage 2014 ruim 3% wordt bezuinigd ten opzichte van de inwonersbijdrage 2013.

Van 2011 tot en met 2014 is er in totaal € 1.209.000 bezuinigd. Ten opzichte van de inwonersbijdrage 2011 (€ 8.985.000) is dit ruim 13%.

De voor u liggende begroting 2014 kent dezelfde indeling en opbouw als vorig jaar. De hoofdlijnen van de begroting worden vooral bepaald door de reacties van de gemeenten op de kaderbrief 2014. Uit de reacties hebben we de grootste gemene delers als uitgangspunt genomen. De (integrale) jeugdgezondheidszorg springt eruit als meest dominante thema en we bij dit thema staan wij in de begroting dan ook uitvoeriger stil. De komende maanden staan in het teken van de uitwerking van een convenant, een letter of intent, met Icare. Hierin beschrijven we met elkaar de afspraken en consequenties voor de warme overdracht. In 2014 gaat de jeugdgezondheidszorg 0 - 4 jaar ongewijzigd over naar de GGD en vindt de integratie van de beide onderdelen van de integrale jeugdgezondheidszorg binnen de GGD plaats.

Het jaar 2014 wordt, zoals we al in de kaderbrief aangaven, een bijzonder jaar waar we naar uitkijken. We hebben onze intrek genomen in het nieuwe pand aan de Groene Dijk in Assen en werken volgens de uitgangspunten van Het Nieuwe Werken. Ook geven we nader vorm en inhoud aan het inrichtingsprincipe van de Resultaat Verantwoordelijke Eenheden. Onze professionals die voor de gemeenten werken krijgen hierdoor ruimte om, binnen de door het algemeen bestuur vastgestelde kaders, flexibel in te spelen op vragen en/of lokale omstandigheden. Hiermee sluiten we nauw aan bij het wijk- en buurtgericht werken dat veel gemeenten op dit moment ontwikkelen.

Wij nodigen u uit om uw vragen en/of opmerkingen kenbaar te maken aan de directeur van de GGD. Hij geeft graag een toelichting. U kunt hem hiervoor ook altijd uitnodigen.

2. Reacties kaderbrief

Ten tijde van het opstellen van de begroting zijn niet alle formele reacties van de gemeenten op de kaderbrief 2014 ontvangen. In dit hoofdstuk gaan wij zowel in op de formeel, als op de informeel ontvangen reacties. Op deze manier kunnen wij aandacht geven aan de diverse thema's die zijn ingebracht door de gemeenten welke, in het kader van de begroting 2014, om een reactie vragen.

Wij zijn trots op de tendens in de reacties. Er is veelvuldig aangegeven dat de kaderbrief duidelijk en overzichtelijk is. Een andere veelgehoorde reactie is dat de kaderbrief (soms naadloos!) aansluit op het gemeentelijk beleid waarin eigen verantwoordelijkheden en eigen kracht van burgers wordt benadrukt. Hiermee komt de GGD tegemoet aan de wens van verschillende gemeenten om meer regie te voeren op gezondheidsbevordering en lokaal gezondheidsbeleid.

Het meest dominante thema dat uit de reacties van de gemeenten naar voren komt, betreft de integrale jeugdgezondheidszorg. In onze reactie gaan we hierop uitvoerig in. Tevens werken we in dit hoofdstuk de volgende twee thema's kort uit:

- Krimp als thema binnen de Academische Werkplaats.
- Het financieel kader voor 2014-2017.

2.1 Integrale Jeugdgezondheidszorg

Een aantal gemeenten geeft aan uit te gaan van de ontvangst van een implementatieplan voor de integrale jeugdgezondheidszorg. In dit kader geven wij u graag een kleine doorkijk naar 2014 in relatie tot de (integrale) jeugdgezondheidszorg.

Van het bedrijfsplan Naobij richting de integratiefase in 2014

Er komt geen feitelijk implementatieplan voor de integrale jeugdgezondheidszorg. In het bedrijfsplan Naobij hebben we u reeds inzicht gegeven in de meerwaarde die we samen kunnen realiseren. Ook hebben we hierin uitgebreid stil gestaan bij de manier waarop gemeenten invulling kunnen geven aan hun verantwoordelijkheid, die aansluit bij hun wettelijke verantwoordelijkheid en de lokale vraag.

Voor het Dagelijks Bestuur is begin dit jaar een presentatie gehouden waarin wij hebben aangegeven hoe we één en ander verder oppakken. De kaders voor deze aanpak hebben we overgenomen uit Naobij en presenteren wij in de eerstvolgende vergadering van het Algemeen Bestuur (maart 2013).

De hoofdlijnen voor de realisatie van de integrale jeugdzorg voor 2013 zijn:

- Samen met Icare werken wij aan een 'Letter of intent'. Wij maken met elkaar nadere afspraken over de overgang met als uitgangspunt een warme overdracht;
- Het verzamelen van informatie;
- een due diligence-onderzoek (optioneel) door een onafhankelijk accountant, zodat inzage ontstaat in de wijze waarop Icare haar zaken heeft georganiseerd en geadministreerd;
- een overdrachtsovereenkomst.

Naast concretisering en afspraken tussen Icare en de GGD richten we ons op de organisatie van de overgang van de "0 - 4 jaar"-medewerkers van Icare die bij de GGD komen. Het is van belang dat we één en ander zo organiseren dat deze grote groep nieuwe GGD'ers zich welkom voelt. We zijn dan aanbeland in 2014 en spreken over de integratiefase waarin veel zaken nog hetzelfde zijn.

We zullen ervoor zorgen dat het primaire proces vlekkeloos doorloopt. Ouders en kinderen mogen geen hinder

ondervinden van de overgang. Ook voor de medewerkers is het belangrijk dat ze hun werk gewoon kunnen blijven doen. Dat hun computer werkt, zij hun spreekuren blijven draaien, de bedrijfsprocessen van de GGD langzaam leren kennen en dat hun salaris gewoon doorloopt. Voor de GGD geldt dat zij de bedrijfsprocessen “0 - 4 jaar” onder de knie moet krijgen.

Vanaf 2015 zal vervolgens de transformatiefase plaatsvinden. Deze fase staat in het teken van de realisatie van de meerwaarde van de integrale jeugdgezondheidszorg. Belangrijke zaken zijn dan onder andere de vorming van resultaatverantwoordelijke eenheden, teamvorming, scholing, inbedding met de Centra voor Jeugd en Gezin en de dialoog met gemeenten.

Herontwerp van de jeugdgezondheidszorg

Wij realiseren ons dat tijdens de verbouwing ‘de winkel gewoon open blijft’. Wij voorkomen, dan wel beperken, eventuele ongemakken van de overgang voor de gemeenten zoveel mogelijk. We moeten ons echter wel blijven realiseren dat de huidige dienstverlening ter discussie staat als gevolg van bezuinigingen en bijvoorbeeld de transitie jeugdzorg. Hierop gaan wij samen met de gemeenten een adequaat antwoord formuleren.

Eén en ander houdt in dat we in 2014 uitwerken hoe we de jeugdgezondheidszorg 0 - 19 jaar verder vorm gaan geven. We kunnen het beste spreken over een herontwerp van onze jeugdgezondheidszorg. Want we staan niet alleen voor de vraag hoe we de jeugdgezondheidszorg

0 - 19 jaar optimaal gaan vormgeven en daarmee de belangrijkste meerwaarde van de integrale jeugdgezondheidszorg realiseren; wij werken ook de uitkomsten van commissie De Winter, die medio dit jaar bekend worden, uit in ons herontwerp. Deze commissie evalueert het basistakenpakket van de jeugdgezondheidszorg aan de hand van de centrale vraag: *Welke preventieve volksgezondheidprogramma's en -activiteiten moeten via de jeugdgezondheidszorg actief en identiek worden aangeboden aan alle Nederlandse kinderen?* Wij hopen dat de uitkomsten van deze commissie leiden tot meer ruimte voor gemeenten om zelf invulling te geven aan de jeugdgezondheidszorg, waardoor meer maatwerk mogelijk wordt.

In het herontwerp krijgt ook het vierde contactmoment adolescenten een structurele plek. Nu al formuleren de ambtenaren volksgezondheid hoe dit contactmoment feitelijk vanaf het schooljaar 2013 – 2014 ingevuld kan worden. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de deskundigheid van de GGD, maar wordt bijvoorbeeld ook het onderwijs gehoord.

Transities

Tot slot staan we stil bij de transformatie van het sociale domein. De reikwijdte en invulling van de transformaties zijn nog niet volledig te overzien. We zien wel dat de jeugdgezondheidszorg / GGD in de transformaties haar specifieke deskundigheid op het terrein van sociale geneeskunde en publieke gezondheid moet blijven inbrengen, zodat in het nieuwe stelsel voor de jeugd de gezonde ontwikkeling van jongeren in de breedste zin van het woord wordt gewaarborgd. Niet alleen de gezinnen met ernstige problemen, maar vooral ook die ouders en kinderen die het op veel terreinen prima redden, moeten in onze optiek in het nieuwe stelsel een plek hebben. Zij zoeken een luisterend oor voor hun vragen. De jeugdgezondheidszorg blijft zich inzetten voor een brede preventie met oog voor de vragen die gezinnen in deze tijd bezig houden. Het versterken van de eigen kracht van ouders staat daarbij centraal en problemen die klein zijn, worden klein gehouden. Daarmee draagt de jeugdgezondheidszorg in onze optiek bij aan normaliseren in plaats van problematiseren. Met dit gedachtegoed sluiten we aan bij de ketenbrede aanpak van opvoedingsondersteuning voor de hele jeugdzorg, Positief Opvoeden Drenthe, met als doel het voorkomen van psychosociale problematiek bij alle kinderen.

Bovenstaande houdt tevens in dat de samenwerking met de jeugdgezondheidszorg 0 - 19 jaar, zowel extern als intern, opnieuw en versterkt invulling krijgt en wordt geborgd, bijvoorbeeld door er zorg voor te dragen dat

de goede contacten van Icare, zoals kraamzorg en verloskundigen, behouden blijven. Door de samenwerking met andere GGD-teams opnieuw tegen het licht te houden in het kader van de integraliteit, kunnen we een aantal maatschappelijke vraagstukken sneller en integraal aanpakken en worden 'zorg' en 'veiligheid' op een natuurlijke wijze aan elkaar verbonden, waardoor bestuurlijke verantwoordelijkheden kunnen worden waargemaakt.

2.2 Het thema Krimp in de Academische Werkplaats en gemeentelijke ontwikkelingen

Wij hebben kennis genomen van uw opmerking om in de Academische Werkplaats samenhang en verbinding te zoeken met relevante ontwikkelingen en kennis uit de gemeente zelf en in relatie tot het sociale domein. Wij delen de strekking van uw opmerking en zien dat de verantwoordelijkheden die gemeenten krijgen in het kader van de drie transities ingrijpen op de relatie tussen krimp en gezondheid. We zoeken de samenhang en verbinding met gemeenten nadrukkelijk. Vragen vanuit gemeenten staan centraal binnen de Academische Werkplaats. In het voorjaar 2013 organiseren we een Noordelijk symposium voor bestuurders met als doel om bestuurlijke aansluiting te zoeken bij het openbaar bestuur (gemeenten en provincies). Ook maken gemeenten uit de drie noordelijke provincies, die de komende jaren verregaand te maken krijgen met krimp, onderdeel uit van de werkplaats. Onder meer door participatie in onderzoek, stuurgroep en adviesraad. Met als doel:

- de verwerving van kennis voor beleidsontwikkeling in relatie tot gezondheid en leefbaarheid in Noord-Nederland;
- beperking van de effecten van krimp op gezondheid en leefbaarheid in de noordelijke krimpregio's, in samenhang met de ontwikkeling van passende zorgvoorzieningen;
- het genereren van lokaal toepasbaar beleid en kennis die ook in andere (krimpregio's van toepassing is.

2.3 Het financieel kader

Er zijn verschillende standpunten ingenomen door de gemeenten ten aanzien van het financieel kader dat voor de GGD zou moeten gelden. De belangrijkste noemen we:

- *Een aantal gemeenten benadrukt het belang dat het basistakenpakket volledig blijft voldoen aan de wettelijk gestelde eisen:*

Het belang dat door de gemeenten wordt benadrukt, is volkomen in lijn met het standpunt van het bestuur om niet te tornen aan het uitgangspunt dat de uitvoering van het basistakenpakket op het verantwoorde, wettelijke niveau moet blijven plaatsvinden. Hierbij brengen we bij u in herinnering dat in 2008 de uitvoering van dit basistakenpakket op een verantwoord niveau is genormeerd. De GGD voldoet hierbij aan de eisen die de inspectie en het kwaliteitssysteem HKZ stellen.

- *Een aantal gemeenten wenst zicht te krijgen op de effecten van de inkoop van additionele taken gezondheidsbevordering:*

Gezondheidsbevordering is onderdeel van het basistakenpakket van de GGD. In 2012 heeft het bestuur aangegeven meer regie te willen voeren op gezondheidsbevordering. Een ambtelijke werkgroep heeft de opdracht gekregen het basistakenpakket van gezondheidsbevordering voor 2013 nader uit te werken waarmee invulling wordt gegeven aan bovenstaande wens. Dit heeft geresulteerd in instemming van het bestuur met het productaanbod van gezondheidsbevordering wat nu alleen nog bestaat uit beleidsadvisering en het verbeteren van de preventiestructuur. De GGD krijgt in 2013 de ruimte om het basis- en additionele pakket gezondheidsbevordering voor 2014 uit te werken. Voor de zomer presenteert de GGD haar pakket aan het algemeen bestuur. Voor 2013 is afgesproken dat de GGD met u afspraken maakt over de inkoop van additionele

taken in 2013. Initiatieven hiertoe worden nu genomen om met u gesprekken aan te gaan en afspraken te maken voor wat betreft de additionele taken gezondheidsbevordering in 2013. De gemeenten zijn vrij om te bepalen of, welke en bij wie zij additionele producten/projecten afnemen. Natuurlijk zal de GGD graag blijven offreren. In onze optiek is dit goed voor de kwaliteit en de prijs en kunnen gemeenten beter lokale regie op gezondheidsbevordering voeren.

- *Een aantal gemeenten vraagt aandacht voor de ontwikkelingen in het sociale domein en de onzekerheid die dit op dit moment nog met zich meebrengt op financieel niveau. Specifiek gaat het om het nog niet kunnen voorzien of, en in welke mate, verwachte rijksmaatregelen opnieuw doorwerken naar bijdragen aan/in de gemeenschappelijke regeling:*

Wij zijn ons terdege bewust van de door u geschetste ontwikkelingen in het sociale domein en denken hierover met u mee. Daarbij merken wij op dat het bestuur op dit moment vasthoudt aan een minimaal verantwoorde invulling van het wettelijke basistakenpakket.

- *Een aantal gemeenten wenst een beeld te krijgen bij de financiële risico's die er mogelijk zijn nu vier gemeenten niet hebben gekozen voor de integrale jeugdgezondheidszorg:*

In de begroting 2013 was voorzien dat het GGD aandeel van 227k van de bezuiniging op de integrale jeugdgezondheidszorg ad. € 500k (volgens Naobij) in 2016 gerealiseerd zou gaan worden. Een gedeelte van het GGD-aandeel ad € 92,5k is verwerkt in de bezuinigingen 2014 en komt ten goede aan alle Drentse gemeenten, omdat zij is doorgevoerd in de huidige organisatievormen van de jeugdgezondheidszorg. In het oorspronkelijke bezuinigingsvoorstel gingen wij er nog van uit dat de bezuiniging € 125k op het primaire proces zou kunnen zijn. Maar toen naderhand bleek dat niet alle gemeenten gingen deelnemen bleek een bezuiniging van € 92,5k op de jeugdgezondheidszorg realistischer en haalbaar. Overigens is in de begroting 2014 wel de gehele bezuinigingsdoelstelling gehaald en is alsnog het verschil tussen € 125k en € 92,5k, zijnde €32,5k bezuinigd op met name overhead en bedrijfsvoering. Daarmee blijven wij voldoen aan de bezuinigingsopgave zoals die door uw bestuur aan ons is gevraagd.

Het restant van het te bezuinigen bedrag ad. € 102k (€ 227k - € 125k) komt in 2016 ten goede aan de acht deelnemende gemeenten, omdat deze een rechtstreeks gevolg is van de integratie. Overigens gaat het hier om een indicatie van het bedrag, omdat de werkelijk te bezuinigen bedragen nog worden afgezet tegen het prijspeil 2010. In december 2013 zullen wij de eerste berekeningen en mogelijkheden binnen het Dagelijks bestuur bespreken.

Hierna gaan wij nader in op het financieel kader voor 2014 tot en met 2017. In de meerjarenraming is uitgegaan van de 0-lijn. Dit betekent dat de GGD er vooralsnog vanuit gaat dat de reguliere prijsstijgingen kunnen worden opgevangen met nieuwe bezuinigingen. We zullen daarbij scherp het moment bewaken dat deze bezuinigingen ten koste zullen gaan van de inhoud. Immers, een aantal gemeenten heeft aangegeven dat de GGD dient te blijven voldoen aan de bestuurlijke besluitvorming ten aanzien van het niveau van het basistakenpakket.

Vanaf 2014 en verder zijn de kosten en opbrengsten van 0-4 jarigen opgenomen in de begroting van de GGD. In desbetreffende paragraaf gaan wij hier verder op in. In de meerjarenbegroting 2014-2017 is uitgegaan van het volgende ontwikkeling van de inwonersbijdrage:

Verkoop inwonersbijdragen (x € 1,000)	Totale bijdrage	Gemiddeld per inwoner
Inwonersbijdrage 2013	€ 8.865,0	18,06
Gezondheidsbevordering tweede tranche naar additioneel	€ -110,0	
Bezuinigingsvoorstel oktober 2014	€ -437,5	
Amendement Algemeen bestuur nav bezuinigingsvoorstel	€ 167,5	
Bijdrage 2014	€ 8.485,0	17,29
Handhaven prijspeil per saldo	€ 0,0	
Bijdrage 2015	€ 8.485,0	17,29
Handhaven prijspeil per saldo	€ 0,0	
Bijdrage 2016	€ 8.485,0	17,29
Handhaven prijspeil per saldo	€ 0,0	
Bijdrage 2017	€ 8.485,0	17,29

De gemiddelde bijdrage is gebaseerd op het werkelijke aantal inwoners per 1-1-2012: 490.807

3. Beleid en activiteiten

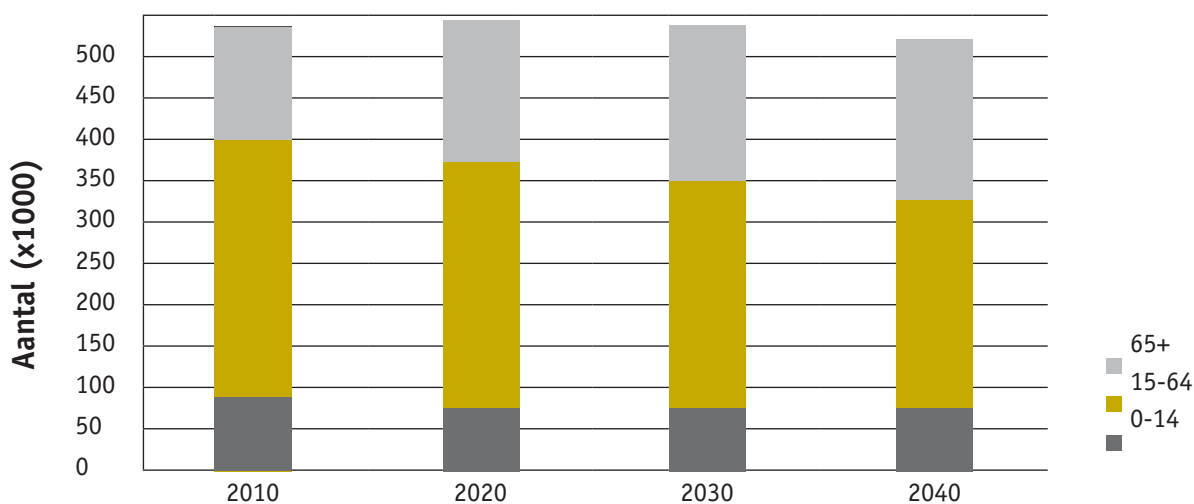
De komende jaren zien wij verschillende ontwikkelingen op de GGD afkomen. Een belangrijke ontwikkeling in Noord-Nederland is de bevolkingskrimp. Een afnemende bevolking heeft op tal van terreinen gevolgen voor de publieke gezondheid in een regio. Het is u bekend dat we in Drenthe te maken hebben met een toename van het aandeel ouderen (vergrijzing) en afname van het aantal jongeren (ontgroening).

Vanwege de krimp in Drenthe zijn de Oost-Drentse gemeenten aangewezen als anticipeerregio. Dit heeft allerlei gevolgen voor de leefbaarheid en voorzieningen. De verwachting is dat een afname van de bevolking leidt tot een geringer gebruik en daarmee verschrping van bepaalde zorgvoorzieningen zoals bijvoorbeeld de eerste hulp en gespecialiseerde zorgvoorzieningen. Hierdoor dreigen zorgvoorzieningen te verdwijnen. Een afname van de bevolking kan ook leiden tot veranderingen in ziektepatronen in een regio en tast de kwaliteit aan van de leefomgeving en leefbaarheid.

De drie noordelijke GGD-regio's hebben samen krimp op de agenda van de Academische Werkplaats gezet. Hiervoor ontvangen we landelijke subsidie. Partijen die in de werkplaats participeren zijn onder andere de Rijksuniversiteit Groningen en het Universitair Medisch Centrum Groningen, de Noordelijke Hogescholen, het RIVM, overheden en de drie noordelijke GGD'en.

De werkplaats gaat relevante kennis en adviezen voor gemeenten genereren voor beleidsontwikkeling in relatie tot gezondheid en leefbaarheid in Noord-Nederland. Onderzoek binnen de werkplaats sluit aan bij thema's die voor de praktijk en het gemeentelijke beleid belangrijk zijn. De focus ligt daarbij onder meer op de vraag hoe gezondheidsachterstanden bij specifieke doelgroepen kunnen worden voorkomen.

Ontwikkeling bevolking in Drenthe 2010-2040¹

Andere belangrijke ontwikkelingen zijn gelegen in de aanstaande transitie binnen het sociale domein. Gemeenten staan, samen met onder meer maatschappelijke instellingen, nulde- en eerstelijnszorg, GGD en werkgevers, voor de uitdaging om samenhang aan te brengen in het sociale domein. Ook activeren gemeenten eigen kracht in samenhang met minder geld. Hiermee komen gemeenten tot een aanbod van begeleiding, hulp en zorg bij hulpvragen. In het verlengde hiervan zien wij dat huishoudens met een uitkering of een laag inkomen en hoge zorgkosten extra kwetsbaar worden. Deze ontwikkeling kan de effecten van de krimp

¹ Bron: Provincie Drenthe.

en de sociaaleconomische gezondheidsverschillen verder versterken. Wij adviseren u hoe u als gemeente de weerbaarheid en algemene gezondheidsvaardigheden bij bijvoorbeeld risicogroepen kunt vergroten. Een goede gezondheid verhoogt immers de kansen op deelname aan de maatschappij en daarmee aan de leefbaarheid in Drenthe, zowel op sociaaleconomisch als sociaal-maatschappelijk terrein.

Wij vragen u bij de uitwerking en implementatie van de decentralisaties oog te hebben voor de publieke gezondheid. Bijvoorbeeld aan de hand van vragen als wat het betekent als mensen vanwege hun gezondheid niet actief kunnen meedoen of wat mensen zelf kunnen doen om hun eigen leefsituatie te verbeteren, gezond te blijven en/of te worden. De GGD streeft naar integraal beleid, waarbij de verschillende gemeentelijke beleidsterreinen worden gefaciliteerd om gezonde beleidskeuzes te maken. Wij zien het als onze uitdaging om samen aansluiting te zoeken bij de mogelijkheden en de kracht van onder meer jeugdigen en hun opvoeders en om te helpen deze te vergroten. Daarbij denken wij onder meer aan het inbouwen van prikkels in opvoed- en opvoedingsondersteuning om de nadruk te gaan leggen op (collectieve) preventie en ondersteuning in een vroegtijdig stadium. De GGD Drenthe kijkt de komende jaren naar de impact van de transities voor gezondheid en mogelijke interventies.

Landelijk is de Strategische Benchmark GGD ontwikkeld. Drenthe vervulde hierbij een voortrekkersrol. De benchmark maakt het makkelijker om gegevens te vergelijken. Op landelijk niveau worden verzamelde gegevens geanalyseerd en geduid, gerelateerd aan de eigen regio. Dit levert bruikbare management- en beleidsinformatie op. De eerste resultaten laten we in 2014 zien voor onder andere 'Gezond gewicht onder 10-jarigen' en 'Roken en alcoholgebruik van jongeren bij aanvang van de middelbare schoolleeftijd'. Op basis van de gezondheidsthema's uit onze beleidsvisie geven wij hierna aan waar onze prioriteiten in 2014 liggen. Vanzelfsprekend werken wij deze na vaststelling, samen met u uit.

3.1 Bevorderen: gezond leven, gezonde keuze

In het kader van de discussie over gezondheidsbevordering heeft het bestuur van de GGD besloten een onderscheid te maken tussen die taken die voor alle gemeenten hetzelfde zijn en waar de IGZ de GGD Drenthe ook direct op toetst (basistaken) en additionele taken. De uitvoeringstaken op het gebied van gezondheidsbevordering brengen we over van het basistakenpakket naar de additionele taken. Op deze wijze heeft de gemeente zelf de regie in handen op de vraag of, en zo ja welke en door wie, uitvoeringsprojecten op het gebied van gezondheidsbevordering worden uitgevoerd. Daarbij kan iedere gemeente een beroep doen op de expertise van de GGD bij bijvoorbeeld de beantwoording van leefstijlvragen vanuit het CJG. Het is goed om hierbij op te merken dat het ministerie en de inspectie verwachten dat gemeenten actief invulling geven aan het thema gezondheidsbevordering. Wij adviseren de gemeenten dit expliciet zichtbaar te maken in het lokaal gezondheidsbeleid.

3.2 Beschermen: veiligheid en gezondheid

Momenteel herijken gemeenten hun welzijnsbeleid, veelal ingegeven door de bezuinigingen en de eerder genoemde stelselwijzigingen. Dit leidt mogelijk tot wijzigingen voor de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg (OGGz) in gemeentelijke aanpakken. Op dit moment constateren wij al dat de economische crisis leidt tot een toename van het aantal OGGz-cliënten. Dat vraagt om proactief beleid. De GGD Drenthe kijkt hoe de OGGz bij mogelijk nieuwe werkwijzen van de gemeenten kan aansluiten. Het uitgangspunt daarbij is dat gemeenten en GGD complementair zijn aan elkaar.

Bij ruimtelijke ordening, milieu en bouw- en woningtoezicht is gezondheid niet altijd een thema geweest. Wij zien de laatste jaren dat ruimtelijke ontwikkelingen kunnen leiden tot gezondheidsproblemen en vraagstukken die veel maatschappelijke onrust geven. Wij noemen hier bijvoorbeeld de asbestproblematiek

in onder andere Sleen en Emmen en de stankoverlast in Drijber en Wijster door Noblesse. Om bij te dragen aan het beter beschermen en bevorderen van de gezondheid van de Drentse inwoners bieden wij gemeenten ondersteuning vanuit de expertise die wij hebben opgebouwd. Wij adviseren bij nieuwe planvorming of rekenen de gezondheidswinst van nieuwe planvorming door. Ook adviseren wij over gewenste aanpassing van plannen vanuit het aspect volksgezondheid of bij (mogelijke) gezondheidsproblemen door de leefomgeving. Op het terrein van seksuele gezondheid en infectieziektebestrijding gaan we, op Noord-Nederlands niveau, steeds intensiever samenwerken. Door onze capaciteit en kennis meer en beter te gaan (ver)delen kunnen wij belangrijke doelgroepen beter bereiken. We zien bijvoorbeeld een toename van het aantal gevonden seksueel overdraagbare aandoeningen (soa). Door bron- en contactonderzoek zetten we in op de beperking van verdere verspreiding van de infectie. Daarmee kan (tijdig) de juiste behandeling en begeleiding worden ingezet. Overigens kunnen sommige soa's tot onvruchtbaarheid leiden. Voorlichting blijft daarom belangrijk.

3.3 Bewaken: monitoring en advies

Sinds 2010 werken we met het KD+. Een web-gebaseerd elektronisch kind dossier, dat ervoor zorgt dat wij de jeugdgezondheidszorg op individueel kindniveau beter in beeld hebben. In de eerste fase is het analoge dossier feitelijk gedigitaliseerd. In de komende jaren zullen we met dit digitale dossier steeds beter en meer beleidsinformatie kunnen genereren.

De informatie uit het KD+ ontsluiten we en koppelen we met informatie uit andere systemen, zoals het CVS Huiselijk Geweld en andere organisaties voor zover de privacywetgeving dat toestaat. Hierdoor genereren we beleidsinformatie voor gemeenten. Informatie die bijvoorbeeld inzicht geeft in lokale situaties. De kennis die wij hebben uit het KD+ vertalen we beleidsmatig en delen we met onze (CJG-)partners. Zo dragen we bij aan een verdere vergroting en kwaliteit van de samenwerking tussen de verschillende domeinen.

3.4 Jeugd

De integrale Jeugdgezondheidszorg 0-19 jaar is voor acht gemeenten in 2014 een feit. We hebben 2013 benut voor het treffen van alle voorbereidingen en het maken van concrete afspraken met Icare over de overgang. 2014 is het jaar van de integratiefase. Dit jaar gebruiken we ook om de daadwerkelijke transformatie in goed overleg voor te bereiden met de medewerkers, leidinggevend en ondernemingsraad. We zorgen ervoor dat eind 2014 alle medewerkers klaar zijn voor de transformatiefase in 2015.

Als uitgangspunten hanteren we hierbij:

- het werken in gebiedsgebonden teams en het verder ontwikkelen van de CJG's;
- centrale aandacht binnen de GGD voor het 'risicokind en risicogezin';
- Flexibele contactmomenten in de i-JGZ (voor zover de nieuwe wet dat toelaat).

Hierdoor zal er altijd sprake zijn van maatwerk.

We bespreken in 2014 de uitkomsten van het jeugdonderzoek 2013 met de verschillende gemeenten en vertalen deze beleidsmatig met en naar onze CJG-ketenpartners.

4. Het bedrijf GGD in 2014

4.1 Een nieuwe uitvalsbasis

In 2014 is de GGD Drenthe samen met de Hulpverleningsdienst Drenthe en Brandweer Assen verhuisd naar het nieuwe pand aan de Groene Dijk. Daarmee hebben we als drie organisaties de stap gemaakt van drie grote kantoren naar één compact kantoor. Eén van de achterliggende gedachten hierbij is dat wij zoveel mogelijk aanwezig zijn en zitten waar onze klanten ook zijn.

Samen werken vanuit de nieuwe uitvalsbasis betekent ook dat we in 2014 een verbeteringsslag maken door integratie van de middelenfuncties van de GGD en HVD. In het verleden hebben we ervoor gekozen om onze middelenfuncties niet op het vereiste niveau te brengen. Dat kunnen we nu wel doen, omdat we door de integratie de kwaliteit en continuïteit van deze functies beter waarborgen.

In onze nieuwe huisvesting faciliteren we de medewerkers van de GGD nog beter om uitvoering te geven aan de principes van Het Nieuwe Werken.

4.2 Organisatiestructuur

Binnen de GGD zijn we met elkaar aan de slag om het inrichtingsprincipe van de Resultaat Verantwoordelijke Eenheden verder vorm en inhoud te geven. Dit inrichtingsprincipe sluit nauw aan bij het wijk- en buurtgericht werken dat veel gemeenten op dit moment ontwikkelen. Het betekent dat de GGD-professionals de ruimte krijgen om lokaal meer maatwerk te verrichten en hierover dus ook lokaal afspraken te maken. Lokale antwoorden zijn belangrijker dan centrale sturing. Hierbij blijven professionele standaarden natuurlijk gerespecteerd.

4.3 Noord-Nederlandse samenwerking

Vanuit Drenthe blijven we met onze collega's in Groningen en Friesland inzetten op de mogelijkheden om samenwerking op Noord-Nederlands niveau op een aantal meer beleidsarme, en daarmee vooral wettelijke, functies verder uit te bouwen. Omdat blijkt dat samenwerking ook inspanning vraagt, werken we gestaag voort op de ingezette lijnen van 2012 en 2013. Onze focus is op dit moment niet zozeer het maken van efficiencylagen. Samenwerking is gericht op kwaliteit en continuïteit. In 2013 intensiveren we de samenwerking op onder andere de volgende werkvelden: TBC-bestrijding, Seksuele Gezondheid (inclusief Sense) en GROEP.

5. Begroting 2014 - 2017

In dit hoofdstuk is de meerjarenbegroting 2014-2017 uitgewerkt, conform het hiervoor geschetste financiële kader. De grootste wijziging ten opzichte van de vorige beleidsbegroting betreft de integratie van de jeugdgezondheidszorg. Wij hebben de kosten opgenomen van de acht deelnemende gemeenten op basis van het prijspeil 2013. Ook hier gaan wij uit van de 0-lijn voor de jaren 2014 en daarna. De opbrengsten van deze acht gemeenten zijn vooralsnog geraamd als een specifieke inkomst en zijn niet verrekend via de inwonersbijdrage. De gemeenschappelijke regeling schrijft voor dat het gedeelte dat betrekking heeft op de basistaken (0-4 jarigen uniform) verrekend zou moeten worden via de inwonerbijdragen. Wij kunnen echter op dit moment nog niet overzien of, en in welke mate, dit leidt tot ongewenste herverdelingseffecten tussen de acht deelnemende gemeenten. In de beleidsbegroting 2015 komen wij hierop terug.

Als gevolg van de integratie jeugdgezondheidszorg van de acht deelnemende gemeenten² is de begroting 2014 ten opzichte van 2013 als volgt aangepast (bedragen x € 1.000):

Programma	Kostenplaats	Kostensoort	Begroting 2013	Begroting 2014	Begroting 2015	Begroting 2016	Begroting 2017
04 Jeugd	180 JGZ 0-4 Uniform	40 Salarissen En Sociale Lasten		-2.278	-2.278	-2.176	-2.176
		44 Algemene Kosten		-928	-928	-928	-928
		71 Productiekosten Jgz Basis		-1.042	-1.042	-1.042	-1.042
		89 Bijdragen gemeenten 0-4 jrg		4.248	4.248	4.146	4.146
05 Additioneel	498 JGZ 0-4 Maatwerk/ Prenataal	40 Salarissen En Sociale Lasten		-226	-226	-226	-226
		44 Algemene Kosten		-69	-69	-69	-69
		73 Productiekosten Jgz Add.		-63	-63	-63	-63
		89 Bijdragen gemeenten 0-4 jrg		358	358	358	358
Eindtotaal				0	0	0	0

5.1 Meerjarenbegroting 2014-2017

Rekening houdende met het hiervoor geschetste financiële kader en de integratie van de jeugdgezondheidszorg ziet de meerjarenbegroting 2014-2017 er als volgt uit:

---

²Bedragen zijn aangeleverd door de acht deelnemende gemeenten.

Programma	Kostensoort	Begroting 2014	Begroting 2015	Begroting 2016	Begroting 2017
01a Beschermen	40 Salarissen En Sociale Lasten	-1.365	-1.365	-1.365	-1.365
	41 Personeelskosten	-108	-108	-108	-108
	43 Huisvestingskosten	-4	-4	-4	-4
	44 Algemene Kosten	-27	-27	-27	-27
	49 Dekkingsrekeningen	-846	-846	-846	-846
	72 Productiekosten Agz Basis	-594	-594	-594	-594
	81 Bijdragen Gemeenten	2.777	2.777	2.777	2.777
	84 Opbrengsten Agz Basis	167	167	167	167
01b Beschermen - derden	40 Salarissen En Sociale Lasten	-696	-696	-696	-696
	41 Personeelskosten	-16	-16	-16	-16
	42 Kapitaallasten	10	10	10	10
	44 Algemene Kosten	-3	-3	-3	-3
	49 Dekkingsrekeningen	-143	-143	-143	-143
	71 Productiekosten Jgz Basis	-14	-14	-14	-14
	82 Opbrengsten Jgz Basis	125	125	125	125
	87 Bijdrage Ghor	738	738	738	738
02 Bevorderen	40 Salarissen En Sociale Lasten	-317	-317	-317	-317
	41 Personeelskosten	-3	-3	-3	-3
	44 Algemene Kosten	-4	-4	-4	-4
	49 Dekkingsrekeningen	-250	-250	-250	-250
	60 Reserveringen	71	71	71	71
	72 Productiekosten Agz Basis	-4	-4	-4	-4
	81 Bijdragen Gemeenten	508	508	508	508
03 Bewaken	40 Salarissen En Sociale Lasten	-252	-252	-252	-252
	41 Personeelskosten	-2	-2	-2	-2
	42 Kapitaallasten	-3	-3	-3	-3
	44 Algemene Kosten	-2	-2	-2	-2
	49 Dekkingsrekeningen	-128	-128	-128	-128
	72 Productiekosten Agz Basis	-33	-33	-33	-33
	81 Bijdragen Gemeenten	421	421	421	421
04 Jeugd	40 Salarissen En Sociale Lasten	-4.789	-4.789	-4.687	-4.687
	41 Personeelskosten	-67	-67	-67	-67
	42 Kapitaallasten	-28	-28	-28	-28
	43 Huisvestingskosten	-1	-1	-1	-1
	44 Algemene Kosten	-935	-935	-935	-935
	49 Dekkingsrekeningen	-1.659	-1.659	-1.659	-1.659
	60 Reserveringen	15	15	15	15
	71 Productiekosten Jgz Basis	-1.055	-1.055	-1.055	-1.055
	73 Productiekosten Jgz Add.	-110	-110	-110	-110
	81 Bijdragen Gemeenten	4.335	4.335	4.335	4.335
	82 Opbrengsten Jgz Basis	45	45	45	45
	89 Bijdragen gemeenten 0-4 jrg	4.248	4.248	4.146	4.146
05 Additioneel	40 Salarissen En Sociale Lasten	-2.950	-2.950	-2.950	-2.950
	41 Personeelskosten	-230	-230	-230	-230
	42 Kapitaallasten	-52	-52	-52	-52
	44 Algemene Kosten	-141	-141	-141	-141
	49 Dekkingsrekeningen	-560	-560	-560	-560
	60 Reserveringen	-165	-165	-165	-165
	72 Productiekosten Agz Basis	-4	-4	-4	-4
	73 Productiekosten Jgz Add.	-63	-63	-63	-63
	74 Productiekosten Agz Add.	-297	-297	-297	-297
	83 Opbrengsten Jgz Add.	943	943	943	943
	85 Opbrengsten Agz Add.	2.959	2.959	2.959	2.959
	88 Overige Opbrengsten	203	203	203	203
	89 Bijdragen gemeenten 0-4 jrg	358	358	358	358
06 Bedrijfsvoering	40 Salarissen En Sociale Lasten	-267	-267	-267	-267
	41 Personeelskosten	-548	-548	-548	-548
	44 Algemene Kosten	-21	-21	-21	-21
	49 Dekkingsrekeningen	393	393	393	393
	81 Bijdragen Gemeenten	443	443	443	443
Eindtotaal		0	0	0	0

Specificaties inwonersbijdragen

De inwonersbijdragen zijn gebaseerd op het werkelijk aantal inwoners per 1 januari 2012 en laten zich per gemeente als volgt specificeren:

	Inwoners	2014		2015		2016		2017	
Beschermen	1-1-2012	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal
Aa en Hunze	25.738	5,66	145.640	5,66	145.640	5,66	145.640	5,66	145.640
Assen	67.208	5,66	380.299	5,66	380.299	5,66	380.299	5,66	380.299
Borger-Odoorn	25.859	5,66	146.324	5,66	146.324	5,66	146.324	5,66	146.324
Coevorden	35.881	5,66	203.034	5,66	203.034	5,66	203.034	5,66	203.034
Emmen	108.838	5,66	615.865	5,66	615.865	5,66	615.865	5,66	615.865
Hoogeveen	54.889	5,66	310.592	5,66	310.592	5,66	310.592	5,66	310.592
Meppel	32.573	5,66	184.316	5,66	184.316	5,66	184.316	5,66	184.316
Midden-Drenthe	33.558	5,66	189.889	5,66	189.889	5,66	189.889	5,66	189.889
Noordenveld	30.955	5,66	175.160	5,66	175.160	5,66	175.160	5,66	175.160
Tynaarlo	32.357	5,66	183.094	5,66	183.094	5,66	183.094	5,66	183.094
Westerveld	19.198	5,66	108.633	5,66	108.633	5,66	108.633	5,66	108.633
De Wolden	23.753	5,66	134.407	5,66	134.407	5,66	134.407	5,66	134.407
	490.807		2.777.253		2.777.253		2.777.253		2.777.253

		2014		2015		2016		2017	
Bevorderen	1-1-2012	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal
Aa en Hunze	25.738	1,04	26.647	1,04	26.647	1,04	26.647	1,04	26.647
Assen	67.208	1,04	69.581	1,04	69.581	1,04	69.581	1,04	69.581
Borger-Odoorn	25.859	1,04	26.772	1,04	26.772	1,04	26.772	1,04	26.772
Coevorden	35.881	1,04	37.148	1,04	37.148	1,04	37.148	1,04	37.148
Emmen	108.838	1,04	112.681	1,04	112.681	1,04	112.681	1,04	112.681
Hoogeveen	54.889	1,04	56.827	1,04	56.827	1,04	56.827	1,04	56.827
Meppel	32.573	1,04	33.723	1,04	33.723	1,04	33.723	1,04	33.723
Midden-Drenthe	33.558	1,04	34.743	1,04	34.743	1,04	34.743	1,04	34.743
Noordenveld	30.955	1,04	32.048	1,04	32.048	1,04	32.048	1,04	32.048
Tynaarlo	32.357	1,04	33.499	1,04	33.499	1,04	33.499	1,04	33.499
Westerveld	19.198	1,04	19.876	1,04	19.876	1,04	19.876	1,04	19.876
De Wolden	23.753	1,04	24.592	1,04	24.592	1,04	24.592	1,04	24.592
	490.807		508.135		508.135		508.135		508.135

		2014		2015		2016		2017	
Bewaken	1-1-2012	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal
Aa en Hunze	25.738	0,86	22.086	0,86	22.086	0,86	22.086	0,86	22.086
Assen	67.208	0,86	57.671	0,86	57.671	0,86	57.671	0,86	57.671
Borger-Odoorn	25.859	0,86	22.189	0,86	22.189	0,86	22.189	0,86	22.189
Coevorden	35.881	0,86	30.789	0,86	30.789	0,86	30.789	0,86	30.789
Emmen	108.838	0,86	93.393	0,86	93.393	0,86	93.393	0,86	93.393
Hoogeveen	54.889	0,86	47.100	0,86	47.100	0,86	47.100	0,86	47.100
Meppel	32.573	0,86	27.951	0,86	27.951	0,86	27.951	0,86	27.951
Midden-Drenthe	33.558	0,86	28.796	0,86	28.796	0,86	28.796	0,86	28.796
Noordenveld	30.955	0,86	26.562	0,86	26.562	0,86	26.562	0,86	26.562
Tynaarlo	32.357	0,86	27.765	0,86	27.765	0,86	27.765	0,86	27.765
Westerveld	19.198	0,86	16.474	0,86	16.474	0,86	16.474	0,86	16.474
De Wolden	23.753	0,86	20.382	0,86	20.382	0,86	20.382	0,86	20.382
	490.807		421.158		421.158		421.158		421.158

		2014		2015		2016		2017	
Jeugd	1-1-2012	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal
Aa en Hunze	4.591	48,48	222.558	48,48	222.558	48,48	222.558	48,48	222.558
Assen	12.866	48,48	623.704	48,48	623.704	48,48	623.704	48,48	623.704
Borger-Odoorn	4.627	48,48	224.303	48,48	224.303	48,48	224.303	48,48	224.303
Coevorden	6.400	48,48	310.253	48,48	310.253	48,48	310.253	48,48	310.253
Emmen	18.900	48,48	916.214	48,48	916.214	48,48	916.214	48,48	916.214
Hoogeveen	10.007	48,48	485.109	48,48	485.109	48,48	485.109	48,48	485.109
Meppel	6.105	48,48	295.952	48,48	295.952	48,48	295.952	48,48	295.952
Midden-Drenthe	6.318	48,48	306.277	48,48	306.277	48,48	306.277	48,48	306.277
Noordenveld	5.643	48,48	273.555	48,48	273.555	48,48	273.555	48,48	273.555
Tynaarlo	6.079	48,48	294.691	48,48	294.691	48,48	294.691	48,48	294.691
Westerveld	3.320	48,48	160.944	48,48	160.944	48,48	160.944	48,48	160.944
De Wolden	4.573	48,48	221.685	48,48	221.685	48,48	221.685	48,48	221.685
	89.429		4.335.245		4.335.245		4.335.245		4.335.245

		2014		2015		2016		2017	
Bedrijfsvoering	1-1-2012	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal
Aa en Hunze	25.738	0,90	23.242	0,90	23.242	0,90	23.242	0,90	23.242
Assen	67.208	0,90	60.690	0,90	60.690	0,90	60.690	0,90	60.690
Borger-Odoorn	25.859	0,90	23.351	0,90	23.351	0,90	23.351	0,90	23.351
Coevorden	35.881	0,90	32.401	0,90	32.401	0,90	32.401	0,90	32.401
Emmen	108.838	0,90	98.283	0,90	98.283	0,90	98.283	0,90	98.283
Hoogeveen	54.889	0,90	49.566	0,90	49.566	0,90	49.566	0,90	49.566
Meppel	32.573	0,90	29.414	0,90	29.414	0,90	29.414	0,90	29.414
Midden-Drenthe	33.558	0,90	30.304	0,90	30.304	0,90	30.304	0,90	30.304
Noordenveld	30.955	0,90	27.953	0,90	27.953	0,90	27.953	0,90	27.953
Tynaarlo	32.357	0,90	29.219	0,90	29.219	0,90	29.219	0,90	29.219
Westerveld	19.198	0,90	17.336	0,90	17.336	0,90	17.336	0,90	17.336
De Wolden	23.753	0,90	21.450	0,90	21.450	0,90	21.450	0,90	21.450
	490.807		443.209		443.209		443.209		443.209

		2014		2015		2016		2017	
Totaal	1-1-2012	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal	per inw.	totaal
Aa en Hunze	25.738	17,10	440.172	17,10	440.172	17,10	440.172	17,10	440.172
Assen	67.208	17,74	1.191.946	17,74	1.191.946	17,74	1.191.946	17,74	1.191.946
Borger-Odoorn	25.859	17,13	442.940	17,13	442.940	17,13	442.940	17,13	442.940
Coevorden	35.881	17,10	613.625	17,10	613.625	17,10	613.625	17,10	613.625
Emmen	108.838	16,87	1.836.436	16,87	1.836.436	16,87	1.836.436	16,87	1.836.436
Hoogeveen	54.889	17,29	949.193	17,29	949.193	17,29	949.193	17,29	949.193
Meppel	32.573	17,54	571.355	17,54	571.355	17,54	571.355	17,54	571.355
Midden-Drenthe	33.558	17,58	590.009	17,58	590.009	17,58	590.009	17,58	590.009
Noordenveld	30.955	17,29	535.279	17,29	535.279	17,29	535.279	17,29	535.279
Tynaarlo	32.357	17,56	568.269	17,56	568.269	17,56	568.269	17,56	568.269
Westerveld	19.198	16,84	323.262	16,84	323.262	16,84	323.262	16,84	323.262
De Wolden	23.753	17,79	422.516	17,79	422.516	17,79	422.516	17,79	422.516
	490.807	17,29	8.485.000	17,29	8.485.000	17,29	8.485.000	17,29	8.485.000